İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı

X. ULUSLARARASI İSLAM HUKUKU LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALAR SEMPOZYUMU

PROGRAM VE ÖZET KİTAPÇIĞI

31 Ekim– 1 Kasım 2024

Sofya Yüksek İslam Enstitüsü

SEMPOZYUM PROGRAMI

31 EKİM PERŞEMBE

09:00-09:30 **SELAMLAMA KONUŞMALARI**

09:30-11:00 **PANEL: İSLAM İKTİSADININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Necdet Şensoy

Doç. Dr. Zeyneb Hafsa Orhan, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*

Dr. Ömer Emeç, *Albaraka Türk Katılım Bankası*

Dr. İlker Koç, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*

Çay-Kahve Arası

11:15-12:45 **1. OTURUM: KATILIM BANKACILIĞI**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Murat Şimşek

Faizsiz Bankacılığın Hukuki Çerçevesi: Körfez ile Türkiye Karşılaştırması ve Model Önerisi

Hüseyin İçen

Fıkhî Açıdan Altın Katılma Hesabı İşleyişinin İncelenmesi

Songül Baylu

مخاطر الائتمان المصرفي المرتبطة بصيغ التمويل التشاركي وإدارتها في ضوء الفقه الإسلامي

Hamza Qwaider

12:45-14:00 ***Öğle Yemeği***

14:00-15:30 **2. OTURUM: FIKIH VE İKTİSAT**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ömer Karaoğlu

Kâğıt Para Borçlarını Dövize Endekslemenin Problemleri

Oğuzhan Kundak

Mecelle Tadilleri Üzerinden Osmanlı Son Döneminde Sözleşme Anlayışındaki Dönüşüm

Memduh Erdoğan

Mevkûfâtî'nin Tercüme-i Mülteka'l-Ebhur (Mevkûfâtî) Adlı Eserindeki İcâre Bahsinin İncelenmesi

Nurefşan Türkmen

Çay-Kahve Arası

15:45-17:15 **3. OTURUM: FIKIH TARİHİ**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Şükrü Özen

16. Yüzyıl Osmanlı Hukuku'nda Suç ve Cezanın Kayda Geçirilmesi: Mücrim Defterleri

Şaban Kütük

Kâdihân'ın (v.592/1196) Fetâva'l-Hâniyye İsimli Eserinde Tâzir Mesâili

Muhammed Tâhir Büyükkörükçü

Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Dönemi (1879-1924) Dava Belgelerinin Düzenlenme Biçimi

Ayşe Şen

Çay-Kahve Arası

17:30- 19:00 **4. OTURUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FIKIH MESELELERİ**

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Tuba Hacer Korkmaz

Fetva Mecmualarında Tekrar Eden Meseleler: Dijital Yöntemlerle Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin Vakıf Hukuku Fetvalarının Diğer Şeyhülislam Fetva Mecmualarıyla Karşılaştırılması

Ahmet Faruk Çelik

İslam Hukukunda Tedavi Masrafları

İbrahim Hayrullah Erdem

نصيحة الحكام والولاة حكمها-أهميتها-ضوابطها-مجالاتها

Üsame Abdullah

1 KASIM CUMA

09:00- 10:30 **1. OTURUM: BİYOFIKIH VE HELAL GIDA**

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Merve Özaykal

Klasik İslam Hukukunun Cinsiyeti Atanamayan Kategorisi (Hünsâ-yı Müşkil): Günümüzde Tıbbî Bakım Almak İstemeyen İnterseks Bireyler İçin Bir Değerlendirme

Mine Doğan

İnsan Genomunu Değiştirme: İslâm Hukuk Perspektifinde CRISPR-Cas9 Teknolojisi ve Transhümanizm Olgusuna Dair Etik ve Fıkhî Yaklaşımlar

Merve Yılmaz

Fıkıhta Necisü'l-ayn Kavramı ve Mezhepsel Tarihi

Aınour Kara Chotza

Çay-Kahve Arası

11:00-12:30 **2. OTURUM: BEDENE YÖNELİK MÜDAHALELER**

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ahmet Özdinç

Postmortem Beden Yönetimine Bir Bakış: Fıkıhta Ölü Bedenin Saygınlığı

Betül Dal

Bedene Estetik Müdahaleye İlişkin Fıkhi Hükümleri Etkileyen Bir İlke: İnsan Onuru

Şeyma Akartepe

Nanobotların Maslahat ve Mefsedet Açısından Değerlendirilmesi

Mariyam Saurenbekova

12:30-14:30 *Öğle Yemeği*

14:30-16:00 **3. OTURUM: FIKIH DÜŞÜNCESİ**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tuncay Başoğlu

Fıkıh Halkasından Kâdilkudâtlığa: el-Asl ve Kitâbu'l-Harâc'ın Serika Mesâilinin Mukayesesi

Taha Yasin Tan

المصطلح الأصولي عند الإمام الجويني من خلال كتابه البرهان- صيغة الأمر أنموذجا

Ahmed Sinanoğlu

Similarities and Differences Between The Ijma Theories of Imam Shafii and Ibn Hazm

Selman Yılmaz

Çay-Kahve Arası

16:15 17:45 **4. OTURUM: ŞAHISLAR VE MESELELER**

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Temel Kacır

Fikrî ve Fıkhî Düşüncesi Üzerinden Yusuf El-Karadâvî'nin Eserleri

Abdullah Küskü

Orta Doğu Ülkelerinde Kanunlaştırma Hareketleri Süreci: Abdurrezzâk Ahmed Es-Senhûrî Örneği

Süheyla Aksoy

İdealize Edilmiş Klasik ve İstisnai Modern Arasında Çağdaş Fıkhi Meseleler: Müslüman Azınlıklar Fıkhı Örneği

Feyza Aksakal

KAPANIŞ

31 EKİM PERŞEMBE

1. OTURUM: KATILIM BANKACILIĞI

Faizsiz Bankacılığın Hukuki Çerçevesi: Körfez ile Türkiye Karşılaştırması ve Model Önerisi

Hüseyin İçen, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Faizsiz bankacılık ilkelerine göre faaliyet gerçekleştiren katılım bankaları/İslami bankalar yirminci yüzyılda giderek yükselen bir alan haline gelmiştir. Müslümanların yaşadıkları coğrafyada, faizsiz bankacılığın hukuki çerçevesi de gelişmeye devam etmiştir. Faizsiz bankacılık, konvansiyonel bankacılığa alternatif sayılabilecek bir yapı olarak sürekli gelişirken onun sağlam bir yasal zemine oturtulması ihtiyacı da zaruri olmuştur. Katılım bankaları/İslami bankaların hukuki çerçevesinin tespitindeki önemli konular; kuruluş düzenlemeleri, bankacılık kanunu içinde yer almaları, müstakil kanunlarla öne çıkmaları, merkez bankaları ile ilişkileri olarak sıralanabilir. Bu çalışmada, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)'ne üye ülkeler ve Türkiye'deki faizsiz bankacılık alanındaki hukuki düzenlemeler ele alınmıştır. Yirminci yüzyılın ortalarından sonra ilk katılım bankaları/İslami bankaların kurulduğu dönemi çeyrek asır kadar aşmayan 4 Şubat 1981 tarihinde Riyad'da toplanan altı ülkenin Dışişleri Bakanlarınca alınmış karar ile Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) şartı 25 Mayıs 1981 tarihinde Abu Dabi'de imzalanmıştır. Bu çalışmanın amacı Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)'ne üye ülkelerdeki faizsiz bankacılık düzenlemeleri ile Türkiye'deki katılım bankacılığı hukuki çerçevesini mukayeseli bir şekilde inceleyip Türkiye'de faizsiz bankacılık alanındaki gelişmekte olan hukuki çerçeve için model sunmaktır. Her ne kadar bu ülkelerin birbiri ile ilişkisinde hukuki bir birliğin varlığı iddia edilmese de faizsiz bankacılık düzenlemelerinin birbiri ile benzer ve farklılıkları bu bildirinin önemli konularındandır. Bu amaçla Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Umman, Katar ve Kuveyt'teki faizsiz bankacılığın mevcut hukuki çerçevesi ve düzenleyici kurumları sırasıyla incelenmiş ve benzerlik ile farklılıkları tarihsel gelişimleri ışığında analiz edilmiştir. Bu bildiride Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin tercih edilme sebebi her bir ülkenin Türkiye ile coğrafi, kültürel ve etnik yapı olarak yakınlıkları olarak belirtilebilir. Ayrıca İslami finansın doğup gelişme kaygısının olduğu Müslüman nüfusunun dünya üzerindeki yoğunluğunun bulunduğu bölgelerden olup diğer Müslüman çoğunluklu ülkelerle kıyaslandığında görece olarak ekonomik üstünlüğe sahip olmaları da bu nedenlerden sayılabilir. Çalışmada faizsiz bankacılıkla ilgili hukuki düzenlemelerin çerçevesi; müstakil düzenlemelere ihtiyacın olup olmaması, ayrı düzenleyici/denetleyici kurumların yapılanma biçiminin gereklilikleri, hukuki düzenlemelerin şer'i komitelerin fetva sürecini dondurma/sağlamlaştırmaları gibi konularla irtibatlı şekilde kritik edilmiştir.

Fıkhi Açıdan Altın Katılma Hesabı İşleyişinin İncelenmesi

Songül Baylu, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Günümüzde altından finansal kâr elde etmek amacıyla bankalarda işletilen uygulama türü altın katılma hesaplarıdır. Altın katılma hesapları kapsamında altın varlığı farklı akitlere konu edilmekte, aynı zamanda kur değerinden de kâr elde edilmektedir. Dolayısıyla altın katılma hesapları niteliği itibariyle güncel ve kompleks bir yapıyı ifade etmektedir. Altın katılma hesapları konusunun fıkhi, ekonomik, iktisadi, toplumsal ve pek çok açıdan ele alınması önem arz etmektedir. Böylelikle altın katılma hesaplarının fıkhî açıdan tahlil edilmesi de güncel bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Söz konusu ihtiyaca binaen bu çalışmanın temel amacı; altın katılma hesaplarının ve bu hesaplar aracılığıyla elde edilen kâr payının niteliğini fıkhî açıdan ortaya koymaktır. Çalışmada hesap açılışından, vade sonunda fiziki altın teslimine kadarki süreçte yer alan kritik noktaların fıkhî niteliği incelenmiştir. Böylece analiz, değerlendirme ve çıkarım yapılarak ortaya koyulan bu inceleme nitel bir çalışmadır. Bu incelemede Hanefî mezhebine ait fıkhi hükümler esas alınmıştır. Hükümler incelenirken günümüz fıkıh alimlerinin görüş farklılıklarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda Mecmau'l-Fıkhi'l İslâmî ed-Düvelî kararları, AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) standartları, TKBB'nin aldığı kararlar ve resmi kurumlarca yayınlanan mevzuatlar ile temel klasik ve güncel kaynaklara başvurulmuştur. Güncel işleyiş ve kâr hesaplama yöntemi için Türkiye'de bulunan katılım bankaları baz alınmıştır. Literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında bu çalışmanın özgün yönü; literatürde yeterince ele alınmayan, kapsam ve teferruat açısından sınırlı kalan altın katılma hesaplarını mercek altına almasıdır. Nitekim, literatürde azınlık da olsa, altın cari hesapları altın katılma hesaplarına göre nispeten incelenmişken, altın katılma hesaplarının incelenmesi eksik bırakılmıştır. Araştırma neticesinde ulaşılan sonuçlara göre; altın hesapları temelde mudârebe akdi olarak kurulmaktadır. Konusu itibariyle de sarf akdi ve farklı bazı akit türlerini içermektedir. Bu çalışmada altın katılma hesaplarının fıkhî açıdan uygun olduğu tespit edilmiştir. İşleyişe dair fıkhi niteliği ihtilaflı olan bazı konular da göz önüne alınarak, altın katılma hesabının fıkhî ve finansal açılardan geliştirilmesine katkı sunulması amaçlanmıştır.

مخاطر الائتمان المصرفي المرتبطة بصيغ التمويل التشاركي وإدارتها في ضوء الفقه الإسلامي

Hamza Qwaider, İstanbul Üniversitesi

لما تبين أن للائتمان أهميته ومكانته في المعاملات المالية المعاصرة، خصوصاً في ظل الحاجة الدائمة والطلب المتزايد على

لما تبين أن للائتمان أهميته ومكانته في المعاملات المالية المعاصرة، خصوصاً في ظل الحاجة الدائمة والطلب المتزايد على التمويل والائتمان من المصارف في ظل الأوضاع الاقتصادية الصعبة وانعدام السيولة أو عدم كفايتها في ممارسة النشاطات التجارية لدى الكثير من الناس، ومن هنا ذهب الباحث إلى النظر فيما يتعلق بالائتمان المصرفي وما ينشأ عنه من إشكاليات ومخاطر كبيرة لا مفرّ منها، مما يجعلنا نقول أنه ما صار التمويل المصرفي طريقاً إلا ولازمته المخاطر فيه، ولما كان موضوع المخاطر التي تتعرض له المصارف واسعاً جداً مع تنوع أقسامه وتشعب مجالاته، مما يتطلب جهداً كبيراً وعملاً شاقاً من الباحث فقد توجه تركيزه إلى إدارة نوع معين من هذه المخاطر، وهو مخاطر الائتمان المصرفي التي تتمثل في تراكم الديون والأقساط الائتمانية بسبب مماطلة العملاء المتموّلين أو تعثرهم في سدادها في مواعيدها، وهذا النوع يعد من أهم أنواع المخاطر التي تواجهها المؤسسات المالية التقليدية، وتحتل مكانة أكبر في مؤسسات التمويل الإسلامي؛ خصوصاً في ظل التركيز على الصيغ التي تؤول إلى ديون وأقساط مؤجلة.

ولذلك تحاول هذه الدراسة تحديد مخاطر الائتمان والديون المتولدة عن التعامل بأدوات التمويل المصرفي التشاركي مثل المرابحة للآمر بالشراء والإجارة المنتهية بالتمليك والسلم والاستصناع وغيرها من الصيغ التي تشكل ديناً للمتعامل، ثم دراسة تأثير هذه المخاطر على الأنشطة التمويلية والاستثمارية للمصارف التشاركية. وتسليط الضوء على الأساليب والاستراتيجيات التي يمكن اتخاذها في إدارة هذه المخاطر والحد منها بما يتوافق مع قواعد الفقه الإسلامي، حيث وجد الباحث من الأساليب والآليات المقترحة سبيلاً لإدارة وتوقي الكثير من مخاطر الائتمان المرتبطة بصيغ التمويل الإسلامي القائمة على المديونية- أي التي يكون أساسها دين سلعي- كالمرابحة أو الإجارة أو السلم أو الاستصناع وغيرها بعيداً عن الفائدة الربوية المحرمة شرعاً.

حيث تقوم هذه الدراسة بتقديم نبذة عامة عن المفاهيم المختلفة للمخاطر والائتمان وعلاقتهما بغيرهما من الألفاظ ذات الصلة، ثم التفصيل أكثر حول حقيقة الائتمان المصرفي مقارنة بين البنوك التقليدية والمصارف التشاركية من حيث طبيعته وأهميته ومراحله وأدواته، وتوضيح آثاره والحكم الشرعي لتوليد الائتمان ومنحه، ثم التطرق إلى دراسة المخاطر الائتمانية التي تتعرض لها صيغ التمويل المصرفي الإسلامي وتحديدها في كل صيغة والبحث في الآليات الحديثة وابتكار الاستراتيجيات المشروعة لإدارة هذه المخاطر للقضاء عليها أو التخفيف منها وبيان مدى فعاليتها وتقييمها، دون إخلال بالقواعد الفقهية والضوابط الشرعية الحاكمة للعقود والمعاملات المالية والمصرفية.

Kâğıt Para Borçlarını Dövize Endekslemenin Problemleri

Oğuzhan Kundak, Marmara Üniversitesi

Yabancı ülke para birimlerine döviz denilmektedir. Dövize endeks ise döviz kuru olup bir ülke para biriminin yabancı bir ülkenin para birimine göre fiyatını ya da değer değişim oranını ifade etmektedir. Günümüz şartlarında döviz denilince genel olarak dolar ve euro kastedilmektedir. Çünkü tarihsel süreçte dönemin güçlü devletleri, kağıt paranın tedavül şeklini bizzat belirlemiş veya sahip oldukları güç, paralarının da güvenilir liman olduğu anlayışına olanak sağlamıştır. Zira Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının kazananlarından biri olan Amerika Bileşik Devletleri, dünya devletleri arasından süper güç olarak ortaya çıkmış ve dünya ekonomi politikalarının belirleyicisi olmuştur. Nitekim ABD, 1944-1973 yılları arasında ayarlanabilir sabit kur modeli olan Bretton Woods Sistemini dünya para standardı olarak belirlemiştir. Bu sisteme göre ülkeler milli para birimlerinin değerini dolar cinsinden resmi kur olarak tanımlamış ve 1 ons (31,1034768 gram) altın= 35$ olacak şekilde doları altına sabitlemiştir. Böylelikle sistem dahilindeki tüm ülkeler ulusal paralarını dolaylı yönden altına doğrudan ise dolara endekslemiş ve kağıt para kıymetini dolardan alacak şekilde icra edilen uluslararası bir para sistemi inşa edilmiştir. Bu sistem 1973 yılında terkedilmiş ve bu tarihten günümüze kadarki uluslararası para standardında kağıt para, kıymetini sadece kendisini tedavüle süren devletin gücü ve para politikalarının istikrarı doğrultusunda alım gücünden alacak şekilde itibari olarak tedavüle sürülmüştür. Buna karşın dünya para sistemindeki bu evrilişi analiz edemeyenler veya bu durumu analiz etmelerine rağmen her ne kadar ulusal para birimleri değerini dolardan veya eurodan almasa da ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin günümüzde hala dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip devletler olmasını göz önünde bulunduranlar, günümüzdeki kağıt para kıymetinin belirlenmesinde dövizin esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Burada kağıt parayı dövize endekslemenin problemleri tespit ve analiz edilecek ve dövize endeksin bugünkü kağıt para sisteminde hakiki manada uygulanabilirliği fıkhi olarak tahlil edilecektir. Bu bağlamda döviz endeksinin genel problemleri; yabancı para birimlerinin de günümüz uluslararası para sisteminde milli para birimi gibi itibari kağıt para olarak yapısı ve hükmü bakımından ıstılahi bir para olması, spekülasyonlara uğrama ihtimalinin yüksek olması, dövize endeks görüşünün iktisadi dayanağı, uygulamanın ise hukuki himayesinin olmaması ve siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel vb. birçok yönden milli hassasiyetlere halel getirmesidir.

Mecelle Tadilleri Üzerinden Osmanlı Son Döneminde Sözleşme Anlayışındaki Dönüşüm

Memduh Erdoğan, İstanbul Üniversitesi

Çalışmada Avrupa'da liberalizm düşüncesi ve kapitalist ekonomi yapısı dâhilinde yaşanan sözleşme anlayışındaki dönüşümün kavramsal neticesini ifade eden "sözleşme serbestisi"nin, Mecelle'ye ve sonrasında Osmanlı dünyasına girişi ve bunun üzerinden yaşanan tartışmalar ile kanun tadilleri ele alınmıştır. Böylece Cumhuriyet öncesinde Osmanlı'da başlayan sözleşme serbestisi (serbestî-i mukavelât) kavramına dair tartışmalar tespit edilmiştir. Buna göre sözleşme serbestisi kavramının Osmanlı bağlamında bir problem olarak tartışılması takyidî şartlar üzerinden yaşanmıştır. Zira sözleşme serbestisinin bir unsuru da şart serbestisi olup tarafların sözleşmede öne süreceği şartlarda serbest olmasını ifade etmektedir. Osmanlı hukuk yapısını şekillendiren Hanefi mezhebindeki müftâ-bih görüşe göre ise bazı tür şartların fâsid olarak değerlendirildiği görülür. Özellikle "taraflardan birine ek fayda sağlayan" şartların bu fâsid şartlardan olması sözleşmelerin işlevselliği ve verimliliği açısından Batılı tüccarlara problem oluşturduğu görülmektedir. Zira Batı'da 19. yüzyılda gelişen liberal ve kapitalist düşünce üzerine kurulu hukuk yapısı, sözleşmelerin meşruiyetini tarafların rızasına bağlamıştı. Böylece sözleşmelerin adli her türlü müdahaleden muhafazası ve uygulanması hususunda yaptırıma konu olmasını dikte etmekteydi. Bu ise uygulamanın Hanefi görüşlerine göre şekillendiği Osmanlı hukuk yapısıyla çelişen bir durum olmuştur. Zira taraflar arası mübadelede eşitliği muhafaza eden Hanefi görüşünde eşitliğin bir taraf lehine bozulmasına sebep olan şartlar "faiz" gibi karşılıksız bir menfaat olarak görülüp bu ise akdin şartla beraber fâsid olmasına sebep olmaktaydı. Mecelle'nin 1869 tarihli Kitâbu'l-Buyû'u ile başlayan bu süreçte, dönemin ticari faaliyetleri ve hukuk sistemi arasındaki uyumsuzluklar giderek artmış ve 1916, 1923 ve 1924'te kurulan tadil komisyonları ile çözüm arayışlarında bulunulmuştur. Bu komisyonlar, Hanefi mezhebi dışındaki mezheplerden görüşler alarak ve örf deliline dayanarak mevcut talepleri karşılamaya çalışmıştır. Ancak bu çabalar, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yetersiz bulunmuş ve İsviçre Borçlar Kanunu'nun iktibası yoluyla uyum sağlanmıştır. Mazbata'da konuya dair çözüm arayışı ve ileriki dönemde gittikçe artan eleştirilerin, dönemin ticari faaliyetleriyle paralel bir seyir izlediği de görülür. Zira 18. yüzyılın sonlarında üretime oranla %2-3 bandında olan dış ticaret hacmi, 1913'e gelindiğinde bütün Osmanlı ekonomisinin %35'ine yakın bir orana sahip olmuştur.

Mevkûfâtî'nin Tercüme-i Mülteka'l-Ebhur (Mevkûfâtî) Adlı Eserindeki İcâre Bahsinin İncelenmesi

Nurefşan Türkmen, Hitit Üniversitesi

Halebî'nin Mülteka'l-ebhur adlı eseri 16.yy'da telif edilmiş ve yazıldığı dönemden itibaren günümüze kadar Hanefî fıkhının hükümlerinin özetini ifade etmesi bakımından üzerine pek çok şerh kaleme alınmıştır. Bu şerhlerin en meşhurlarından birisi de Midillili Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı Tercüme-i Mülteka'l-Ebhur'dur. Bu eser hem tercüme hem de şerh özelliği barındırması açısından önem arz etmektedir. Esere Mehmed Efendi'nin memuriyetine nisbet edilerek Mevkûfâtî de denmektedir. Müellif, eserini oluştururken el-Hidâye adlı eserden ve mütûn-i erbaa şerhlerinden de yararlanmış ve bu yaralandığı kaynaklara atıf yapmıştır. Eserin mukaddimesinde Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa'nın etkisinin olduğu belirtilmektedir. Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfâtî) haricinde Tercüme ve Şerh-u Vikâyetü'r-Rivâye (Tercüme ve Şerh-i Sadrü'ş-şerîa), Tercüme-i telhîsü'l-câmiü'l-kebîr ve Târîh-i Mevkûfâti olarak başka eserleri de yer almaktadır. Eser, kısa ve özlü bir şerhtir. Şârih, eserinin giriş kısmında telif etme nedeni, faydalandığı diğer kaynaklar, yöntemi gibi hususlardan bahsetmiştir. Müellif, Tercüme-i Mülteka'l-ebhur eserindeki icâre bahsini, icâresi caiz olan ve olmayan şeyler babı, fasid icâre babı, ortak ecir ve ortak olmayan ecrin hükümleri babı, icârenin feshi babı ve icâreye ait dağınık meseleler şeklinde alt başlıklar altında konuyu ele almıştır. Müellif, Arapça bilmeyen kesimin de faydalanması için bu eserini oluşturduğunu belirtmiştir. Bu eseri diğer diğer şerhlerden ayıran yönü Mültekâ'da geçen muttasıl zamirlerden her birinde râci' olan ifadeleri belirtmesidir. Bir başka özelliği ise şerhte kullandığı bazı lafızlardan hangi mezhep imamının görüşü olduğunun anlaşılması gerektiğini özellikle belirtmiştir. Eserinde genellikle Ebu Hanife ve İmameyn'in görüşlerini ele almıştır. İcâre bahsinde geçen anlaşılmasında zorluk çekilecek kelimeleri müellif, o kelimeyi açıklayarak konunun daha rahat anlaşılmasını sağlamıştır. Çalışmamızı oluştururken alanın geniş olması sebebiyle konu sınırlamasına gidilmiştir. Araştırmada faydalandığımız kaynaklar arasında Halebî'nin Mülteka'l-ebhur'u, Mevkûfâtî'nin şerhi, tez ve ansiklopedi yer almaktadır. Çalışmamızda öncelikle Halebî ve Mülteka'l-ebhur'u, Mevkûfâtî ve tercümesi hakkında bilgi verilmiş sonrasında Mevkûfâtî'nin bu eserinden bir bölüm olan icâre bahsine yer verilmiştir. Araştırmamızdaki amaç, Mevkûfâtî'nin şerhinde geçen icâre bahsinde kullandığı şerh metotlarındaki usulü ortaya çıkarmaktır.

3. OTURUM: FIKIH TARİHİ

16. Yüzyıl Osmanlı Hukuku'nda Suç ve Cezanın Kayda Geçirilmesi: Mücrim Defterleri

Şaban Kütük, İstanbul Üniversitesi

Osmanlı'da on altı yüzyılın başından itibaren ahkâm/mühimme defterlerindeki merkezin herhangi bir suça dair kendisine gelen arzlara vermiş olduğu cevaplarda, suçlunun sicil kaydının bir nüshası/kopyası merkeze istenmektedir. Bazı hükümlerde ise yargılamanın Divan'da gerçekleşmesi için suçlunun doğrudan merkeze gönderilmesi emri mevcuttur. Divan'da gerçekleştirilen suçla ilgili yargılamaların bir defter serisi şeklinde tutulup tutulmadığına dair şu anda elimizde net bir veri yoktur. Fakat on altıncı yüzyılın ikinci yarısından günümüze ulaşan bazı mühimme kayıtlarında mücrim defter/defterleri isimli bir serinin varlığı görülmektedir. Bu defterler, anlaşıldığı kadarıyla suçluların ve onlara verilen cezaların tutulduğu ayrı bir defter serisidir. Ayrıca, yine mühimme hükmündeki atfa göre mühimme merkezde Divan'a bağlı mücrimler katibi adıyla bir görevli bulunmaktadır. Buna göre, çevreden merkeze gönderilen sicillerin suretleri/kopyaları karar aşamasından sonra mücrimler katibine teslim edilmekteydi. Bu katibin görevi suçlulara ait arzları ve Divan'ın kararını bir kesede muhafaza etmektir. Defterler suçlunun adı, memleketi, fiziksel özellikleri, kimin vasıtasıyla Divan'a arz edildiği, sicil kaydı, suçu ve verilen ceza gibi ayrıntılı bilgiler içermektedir. Hatta defterdeki bazı kayıtlar, defterin sürekli bir şekilde güncellendiğini ve ihtiyaç halinde müracaat edildiğini göstermektedir. Günümüze sadece birkaç tanesi ulaşan defterler Osmanlı ceza hukuku çalışmalarında çoğunlukla gözden kaçmakta ve daha çok kürek cezası çalışmaları için kullanılmaktadır. Defterin temel amacı merkeze gönderilen mahkumların/zanlıların suç ve ceza kaydını tutmak ve ihtiyaç halinde bir müracaat kaynağı vazifesi görmektir. Defterdeki bazı hükümler tek bir suçlu için düzenlenmişken bazılarında ise birden fazla isim yer alıp ortak bir ceza kaydedilmektedir. Kayıtlarda ilk olarak suçlunun kimin vasıtasıyla (an-yedi fülân) geldiği bilgisi yer alır. Daha sonra merkeze arzı sunanın bilgisi ve varsa kadı sicilinin bir sureti ve tarih gelir. Zanlının ismi, memleketi, suçu ve en sonda takdir edilen ceza türü kaydedilir. Bu tebliğ, ihmal edilen bu defter serisine odaklanarak günümüze ulaşan en hacimli mücrim defterinden hareketle mücrim defterlerinin ortaya çıkışı, kayıt yöntemi, öne çıkan suç ve ceza türleri gibi konulara odaklanacak ve sistemin işleyişini ortaya koyacaktır. Çalışma ayrıca, defterde yer alan kayıtları istatiksel olarak inceleyecek, mahkeme sicilleri ve mühimme defterlerindeki suç-ceza kayıtları ile karşılaştıracaktır.

Kâdihân'ın (v.592/1196) Fetâva'l-Hâniyye İsimli Eserinde Tâzir Mesâili

Muhammet Tahir Büyükkörükçü, Marmara Üniversitesi

Hanefî Mezhebi'nin Maverâünnehir'deki en tanınmış sîmalarından biri olup mesâilde müctehid olarak anılan Kâdihân'ın (v. 592/1196) mezhebin ana kaynakları üzerine yaptığı telifâtının yanı sıra *el-Fetâva'l-Hâniyye* olarak anılan eseri mezheb içerisinde en muteber ve mütedavil eserlerdendir. İmlâ yoluyla yazdırdığı kabul edilen ve klasik dönem furû-ı fıkıh kitaplarının ana sistematiğine sahip olan eserde mezhebin zahirurrivâye akvâli yanı sıra nevâdire ve vakıâta, yer yer de müellifin sahîh veya müftâ-bih olduğunu söylediği kavillere rastlanır. Muhtelif bölge ve dönem ulemâsının/meşâyıhının görüşlerine yer vermesi, kendi dönemindeki örf ve uygulamalara değinmesi, kendisinden sonraki dönem fetâvâ türü eserler arasında temel ve muteber bir kaynak addedilerek sıklıkla atıfta bulunulması gibi hususiyetleri *Fetâvâ-ı Kâdıhân*'ı oldukça ayrıcalıklı kılar. Bu tebliğde; mezheb içi akvâl tasnifi çerçevesinde (zâhir-nâdir-vâkıat ayırımı gözetilerek) Hanefi Mezhebi tazîr mesâili *el-Fetâvâ'l-Haniyye* özelinde incelenmeye çalışılmıştır. Müellifin tazîrin sair suç ve cezalarla olan ilişkisine dair ifadeleri tahlile tabi tutularak, had-tazîr, tazîr-siyaset vb. suç-ceza ilişkilerine dair tespitleri irdelenmiştir. Yukarıda zikredilen özelliklerine binaen *el-Fetâva'l-Hâniyye* özelinde tazîr mesâiline dair yapılan çalışma, Hanefî Mezhebi içerisinde müellifin yaşadığı döneme kadarki birikimi görmek ve sonrasına tesirini tespit açısından önem arz eder. Öte yandan *el-Hâniyye*'de müellifin tazîr mesailini zahirurrivâye görüşler esas alınarak oluşturulan furu-ı fıkıh eserlerinden farklı bir iç taksime tabi tutarak incelemesi, üzerine çalışma yapmayı gerekli görmemizde bir diğer etkendir.

Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Dönemi (1879-1924) Dava Belgelerinin Düzenlenme Biçimi

Ayşe Şen, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tebliğimizde, modernleşme dönemi Osmanlı Devleti'nde farklı kurallar sistemini esas alarak uyuşmazlık çözen, iki ayrı yargı yerinde görülen davaların kayıt altına alındığı mahkeme evrakı incelenmiştir. İncelememize konu olan yargı yerleri şeriye ve nizamiye mahkemeleridir. Şeriye mahkemeleri esas olarak "fıkıh" biliminden, nizamiye mahkemeleri ise modern "hukuk" biliminden kaynaklanan kurallarla davaların çözüldüğü yargı yerleridir. Çalışmamızda iki mahkemede uygulanan kurallar sistemi açıklanmış, bu kurallar sisteminin öğretimi üzerinde durulmuştur. Her iki mahkemede bir davanın görülmesi süresince hazırlanan belgeler, uyuşmazlıkların kayıt altına alındığı evrak hem biçim hem içerik yönünden incelenerek bu evrakın kaleme alınış biçimi ortaya koyulmuştur. Şeriye mahkemelerinde uygulanan fıkıh kuralları İslam bilginlerinin faaliyetleri ile teşekkül edip gelişmiştir. Herhangi bir uyuşmazlık konusu hakkında, İslam bilginlerinin takip ettikleri metodolojiye bağlı olarak farklı hükümler ortaya çıkmış ve zamanla fıkıh kuralları genişlemiştir. Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye ile siyasi iktidar fıkıh birikiminde üretilen görüşler, davaların esasına ve usûlüne uygulanacak kurallar arasında tercihte bulunmuştur. Benzer konulardaki uyuşmazlıklar hakkında fıkıh bilginlerinin çalışmalarıyla teşekkül eden ve genişleyen çözümlerden bir tanesinin seçilerek Padişah Fermanı'yla yürürlüğe giren Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye metninde kodifiye edilmesi, fıkıh kuralının kanun hükmü gibi uygulanmasını sağlamıştır. Kadılar uyuşmazlıkları karara bağlarken, müftüler fetva verirken Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye'de tercih edilen görüşleri dikkate almakla yükümlü olmuşlardır. Çalışmamızda, şeriye mahkemelerinde hazırlanan dava belgeleri bakımından ulaştığımız sonuç şudur: Modernleşme döneminde hazırlanan şerî dava belgelerinin kaleme alınış şeklini belirleyen esas metin Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye olmuştur. Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye şerî uyuşmazlıkların çözümünde fıkıh eserlerinde yer alan hükümlerin uygulanmasından, mevzuat metninin uygulanmasına doğru değişim yaratmıştır. 18. yüzyılın sonundan itibaren modern anlamda kanunlaştırma hareketleri sonucunda Batı Avrupa'da meydana getirilen kanun derlemeleri kimi zaman Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda hazırlanan mevzuata örnek olmuş kimi zaman da bu kanunlar iktibas olunmuştur. Nizamiye mahkemelerinde icra edilen muhakemeyi yani uyuşmazlık çözümünün icra şeklini belirleyen kuralların esas kaynağı, söz konusu modern kanun derlemeleridir. Bu sebeple bu mahkemelerde davalar modern hukuk muhakemesi usûlüne göre çözülmüştür. Nizamiye mahkemelerinde uyuşmazlık çözülürken uygulanan kuralların menşei Batı hukuku olduğu için söz konusu kuralların zaman bakımından uygulanmasının esasları, bu kuralların mahkemelerce ne şekilde yorumlanarak anlamının belirleneceği, yorumda hangi kaidelere uyulacağına ilişkin ilkelerin tespitinde modern Batı hukuku biliminden yararlanılmıştır. Modern hukukun ve hukuk muhakemesinin nizamiye mahkemelerinde uygulanma tarzında, gerek eserleri gerekse de görüşleri ile Batılı hukukçuların etkisi olduğu görülmüştür. Çalışmamızda, nizamiye mahkemelerinde hazırlanan dava belgeleri bakımından ulaştığımız sonuç şudur: Modern Kıta Avrupası hukuk kuralları, nizamiye mahkemesinde hazırlanan dava belgelerinin kaleme alınış şeklini belirlemiştir.

Fetva Mecmualarında Tekrar Eden Meseleler: Dijital Yöntemlerle Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin Vakıf Hukuku Fetvalarının Diğer Şeyhülislam Fetva Mecmualarıyla Karşılaştırılması

Ahmet Faruk Çelik, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi

Şeyhülislam fetvaları, Osmanlı hukuk sisteminin kavranmasında merkezi bir role sahiptir. Söz konusu fetvaları derleyen mecmualar, şeyhülislamların fıkıh ilmine katkılarını değerlendirmek için zengin bir kaynak teşkil eder. Fetva mecmuaları incelendiğinde, farklı şeyhülislam fetva mecmualarında benzer meselelerin tekrar ettiğine dair örnekler görmek mümkündür. Bununla birlikte farklı şeyhülislam fetva mecmualarındaki fetvalar birbirine ne kadar benzemektedir? Farklı mecmualarda birebir aynı fetvalar yer almakta mıdır? gibi soruları cevaplayabilmek için mecmuaları birbiriyle karşılaştırmak gerekmektedir. Söz konusu karşılaştırma ise manuel yöntemlerle yapılamayacak derecede zordur. Bu tebliğde farklı şeyhülislam fetva mecmualarında yer alan benzer fetvaların tespiti ve değerlendirilmesine dair hazırlanan "Fetva Mecmualarının Karşılaştırılmasında Yapay Zekâ Yöntemlerinin Kullanılması" başlıklı TÜBİTAK 3005 projesinde elde edilen bulgulara yer verilecektir. Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin fetvaları, Osmanlı fetva mecmuaları arasında önemli bir yer tutar. Özellikle Yahya Efendi'nin fetvalarını içeren Abdürrahim Efendi derlemesi, dönemin muteber kabul edilen Fetâvâ-yı Ali Efendi, Fetâvâ-yı Feyziyye, Behcetü'l-Fetâvâ ve Netîcetü'l-Fetâvâ gibi mecmualardan daha fazla fetva içermektedir. Bu durum, Yahya Efendi'nin mecmuasını benzerleri arasında öne çıkarmaktadır. Ayrıca, bu mecmuanın kendisinden sonraki yüzyıllarda da kullanılmaya devam etmesi ve çok sayıda istinsahının yapılması, Yahyâ Efendi'nin fetvalarının Osmanlı hukuk sistemindeki merkezi konumuna işaret etmektedir. Yahyâ Efendi'nin mecmuasındaki fetvalar incelendiğinde, en çok vakıf hukuku ile ilgili fetva yer aldığı görülmektedir. Bu mecmuadaki toplam fetvaların %14,48'i, diğer bir ifadeyle mecmuada yer alan 1610 fetva, vakıf hukuku ile ilgilidir. Bu nedenle, proje kapsamında yapılan benzerlik karşılaştırmalarında Yahyâ Efendi'nin fetva mecmuası ve vakıf hukuku konularındaki fetvalar merkez alınmıştır. Bu çalışma kapsamında Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin vakıf hukuku fetvaları, Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi (Bozanzâde derlemesi), Fetâvâ-yı Yahya Efendi (Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi), Fetâvâ-yı Ali Efendi, Fetâvâ-yı Feyziyye, Behcetü'l-Fetâvâ ve Netîcetü'l-Fetâvâ adlı fetva mecmualarındaki tüm fetvalarla karşılaştırılarak bir mukayese yapılmıştır. Böylelikle, karşılaştırılan mecmualarda sadece vakıf başlığı altında değil, diğer başlıklar altında yer alan vakıf fetvalarını da tespit etme imkânı olmuştur. Bu karşılaştırmalardan elde edilen bulgular, Yahyâ Efendi'nin fetva mecmuasında yer alan vakıf hukuku fetvalarının diğer şeyhülislam fetva mecmualarıyla hangi oranda benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tebliğde söz konusu benzerliklere dair analizlere yer verilecektir.

İslam Hukukunda Tedavi Masrafları

İbrahim Hayrullah Erdem, Siirt Üniversitesi

Nafaka tarihinin ilk olarak Hz.Adem (a.s.) ile başladığı, her toplumun bir birinden farklı uygulamalara yer verdiği görülmüştür. Nafaka kapsamına; tedavi ve hekim harcamalarının dâhil edilmesi gerekir. Tedavi masrafları önemli bir konudur. Çünkü bu çeşit masraflar, insan için vazgeçilmezdir. Hasta bir insanın yiyecek-içecek nafakası karşılanır tedavi nafakası karşılanmayıp hastalıklar içinde boğuşmasına seyirci kalınırsa bu insanın hayat kalitesi düşecek ve diğer nafakalar onu mutlu edemeyecektir. İnsanların nafakasının kapsamına, hayatın devamı için gerekli olan en zaruri ihtiyaçlar girmektedir. Bunlar, iaşe maddeleri, giyim eşyaları, ev, ev için lüzumlu eşyalar ve hizmetçi masrafları girdiği gibi tedavi ve hekim harcamalarının da nafaka kapsamına dâhil edilmesi gerekir. Bu harcama türlerinin nafakanın kapsamına girip girmediği hususunda âlimler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Tedavi masraflarını nafaka kapsamına sokmayan İslâm hukukçularına göre ilaç, bedeni korumak için olup bu tür nafakayı karşılamak kadına gerekir. Ama kadına verilen süs maddeleri, koca için olup bu tür nafakayı karşılamak da kocaya gerekir. Bu durumu irdeleyip daha dengeli bir sonuca varmak istedim. İslâm hukukçularının çoğunluğu zorunluluk ifade etmeyen bazı süs maddelerini mesela kadının sürüneceği kokuyu, göz sürmesini, koca istediğinde kına sürmesini, vücuda sürülen yağı, şehir kadınlarının ayda bir defa hamama gitmesini, saç tarağını nafaka kapsamına sokarken, Zeydîler hariç diğerleri, hekim ücreti, tedavi ve ilaç masraflarını nafakanın kapsamı dışında bırakmışlardır. Evlilik nafakasında hekim ve tedavi masraflarını nafaka muhtevasının dışında sayan Şâfiîler, bunları hısımlık nafakasında nafaka şümûlüne almışlardır. Son dönemlerde bu konuda düşünen bazı âlimler, tedavi giderlerinin, doktor ve hacamat ücretinin nafaka kapsamında sayılmasının uygun olacağını söylemişlerdir. Yapılan bu çalışmada bu konu işlenirken günümüzün şartlarıyla bağlantı kurmayı da göstermek istedim. Mesela evlilik nafakasında ""eşin tedavi masraflarının niçin nafaka kapsamına alınması gerekir?"" sorusuna verilecek cevap ve hısımlık nafakasında bir musibet neticesinde ortada kalan yakınlara kimlerin bakmak zorunda olduğunun netleştirilmesi ister istemez günümüz şartlarıyla bağlantıyı kurar. Bu çalışmada nafakanın kapsamına tedavi ve hekim masraflarının da dâhil edilmesi gerektiğinin İslâm Hukuku açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

نصيحة الحكام والولاة حكمها-أهميتها-ضوابطها-مجالاتها

Üsame Abdullah, İstanbul Üniversitesi

إنّ الله -عز وجل- قد ساس هذه الأمة وحفظ لها دينها، وأقام لها منهجًا قويماً، مَن أخذ بزمامه نَجا، ومن تنكّبه فقد سلك طريقًا أعوجًا، ومن القضايا المهمة التي تميز أهل الإصلاح في الأمة عن غيرهم مسألة معاملة الحكام ودعوتهم والحرص على صلاحهم واستقامتهم. وقد انقسم الناس في هذا الأمر اتجاهات متعددة، فمنهم من بالغ في الطعن وتأليب عامة الناس على الحكام دون إحاطة بجوانب الأمور ومالات الأحكام، وساهم في تأجيج الفتن وجلب الويلات، ومنهم من تساهل وتغافل عن نصحهم، فصار شيطاناً أخرس لا يعرف معروفا ولا ينكر منكراً. ولما كان الأمر على ما وُصف، أردت أن أبيّن الحق ومنهج أهل الإصلاح على مدار التاريخ الإسلامي- منهج الوسطية-الذي يوازن بين واجب النصيحة ومعرفة ضوابطها ومجالاتها وعواقبها؛ لمن أراد الحق والإصلاح، وتجنب الباطل والإفساد، وكيف تكون معاملة الحكام ومناصحتهم؛ ليستبين الحق، ويتضح الدليل، والله من وراء القصد وهو يهدي السبيل. أهمية البحث: تُعدُّ مسألة صلاح ولاة الأمر واستقامتهم من أهم الأسباب المباشرة لصلاح البلاد والعباد؛ ولعل هذا ما دفع فقهاء السلف الصالح-رحمهم الله- للاهتمام الكبير بنصيحة ووعظ الولاة والأمراء وتوجيههم نحو ما فيه خير لهم في دينهم ودنياهم، كما اهتم علماء السلف بجمع مواعظ العلماء للأمراء وتوثيقها في كتب ومؤلفات خاصة، فصلاح المجتمع واجتماع الأمة لا يمكن تحقيقهما إلا بصلاح القادة وولاة الأمور. كان لهذه النصائح والمواعظ دور كبير في إرشاد ولاة الأمور وتذكيرهم بمسؤولياتهم تجاه الأمة، مما أدى إلى تحقيق نوع من التوازن والاستقرار في المجتمع، وقد أُلِّفت هذه الكتب الكثيرة المتعلقة بالنصائح؛ لأنها تحتوي على نصائح وإرشادات تساعد الولاة الأمراء على تحقيق العدالة وتحسين أحوال الرعية. من هنا، يتضح أن صلاح السلطان مرتبط ارتباطًا وثيقًا بصلاح المجتمع بأسره، فمتى كان السلطان صالحًا ومستقيمًا في حكمه، انعكس ذلك إيجابًا على كافة مناحي الحياة، وسادت العدالة والاستقرار في البلاد، واجتمعت الأمة على الخير؛ لهذا نجد أن العلماء عبر تاريخنا الإسلامي حرصوا دائمًا على تقديم النصيحة لولاة الأمور، إيمانًا منهم بأن ذلك هو أحد أهم السُّبل لتحقيق الصلاح العام والنهوض بالأمة. أهداف البحث: يهدف هذا البحث إلى:

1. توضيح مشروعية مناصحة الحكام وآثارها
2. تحديد الضوابط الشرعية لمناصحة الحكام ومجالاتها.
3. تقديم نماذج من مناصحة الحكام عبر التاريخ الإسلامي.

1 KASIM CUMA

1. OTURUM: BİYOFIKIH VE HELAL GIDA

Klasik İslam Hukukunun Cinsiyeti Atanamayan Kategorisi (Hünsâ-yı Müşkil): Günümüzde Tıbbî Bakım Almak İstemeyen İnterseks Bireyler İçin Bir Değerlendirme

Mine Doğan, İstanbul Üniversitesi

"Genellikle hem erkek hem de kadın cinsiyetine ait olduğu anlaşılan özelliklerin tek bir vücutta birleştiği fiziksel ve/veya kromozomal bir dizi olasılık." şeklinde tanımlanan cinsiyet gelişim bozuklukları (hermafroditizm/interseksüalite/hünsâlık), etik problemleri içinde barındıran bir konudur. Örneğin interseks bireylerin cinsiyetlerinin atanmasının tıbbî acil durum olup olmadığı önemli etik meselelerdendir. Bazı etik yaklaşımlar, interseks bireyin erken bebeklik döneminde cinsiyetinin atanıp atanan cinsiyete uygun genital cerrahî operasyonlara alınmasını savunurken bazı etik yaklaşımlar, interseks bireyin cinsiyeti atanmayıp herhangi bir cerrahî müdahaleye alınmaksızın otantik benliği/orijinal hali ile yaşamasını savunurlar. İnterseks bireyler açısından düşünüldüğünde ise bazıları, cinsiyetinin atanıp genital cerrahî operasyonlara girmeye istekliyken bazıları, tıbbî bakım almaktan yana değildir. Özellikle tıbbî bakım almak istemeyen bazı interseks bireyler, klasik İslam hukukunun cinsiyeti atanamayan kategorisi olan hünsâ-yı müşkil sınıfında yaşamlarını sürdürerek otantik benliklerini korumayı istemektedirler. Klasik dönemlerde interseks bireyler düşünüldüğünde İslam hukukçuları dönemlerinin tıbbî bilgisini kullanarak oldukça özgün cinsiyet atama kriterleri geliştirmişlerdir. Ancak tüm çabalara rağmen toplumda cinsiyeti atanamayan interseks/hünsâ-yı müşkil bireyler kalınca onlar için embriyonik evreden terminal evreye yeni hukukî normlar düzenlemişlerdir. Daha çok ihtiyat prensibine dayanan bu hükümlerde cinsiyeti atanamayan interseks bireyler bazen dişi, bazen erkek bazen de her iki cins gibi değerlendirilmişlerdir. Bu tebliğ, öncelikle klasik İslam hukukunda cinsiyeti atanamayan interseks bireyler için düzenlenen bazı normların biyofıkıh analizine odaklanacaktır. Ardından klasik İslam hukukçularının, interseks bireylerin hangi cinsiyet kategorisinde yaratıldığına dair kelâmî görüşlerini inceleyecektir. Bunun bir uzantısı olarak klasik dönem İslam hukukunda cinsiyeti atanamayan intersekslerin üçüncü bir cinsiyet kategorisi şeklinde yaşatılıp yaşatılmadığını sorgulayacaktır. Ardından günümüzde tıbbî bakım almadan otantik benliği ile yaşamak isteyen interseks bireylerin, cinsiyeti atanmaksızın klasik İslam hukukunun hünsâ-yı müşkil için düzenlediği normlar ile yaşatılmasının imkanını sorgulayacaktır. Sonuç olarak hem klasik dönemde gündeme gelen cinsiyeti atanamayan bireylerin toplumda nasıl yaşatıldığının anlaşılması denenecek hem de söz konusu kategorinin klasik İslam hukukuna mı özgü olduğu, yoksa günümüzde tıbbî bakım almak istemeyen interseks bireyleri de mi kapsamına aldığı sorgulanacaktır.

İnsan Genomunu Değiştirme: İslâm Hukuk Perspektifinde CRISPR-Cas9 Teknolojisi ve Transhümanizm Olgusuna Dair Etik ve Fıkhî Yaklaşımlar

Merve Yılmaz, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Günümüz dünyasında gelişim, değişim ve akabinde yaşanacak olan dönüşüm döngüsü hızlı bir şekilde devam etmektedir. Mevcut teknolojinin günden güne gelişmesi yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanoğlu, yapay zekâ sistemi dâhilinde insansız sistemlerin yaygın olarak kullanıldığı bir yöne doğru evrilmektedir. Buna bağlı olarak İslâm fıkhına göre mevcut sistemin yeni teknoloji karşısında dönüşüm yaşaması kaçınılmaz görünmektedir. Bu durum neticesinde meydana gelen güncel sorunların çözüme kavuşturulması zorunlu bir hâl almaktadır. İnsanlığın teknolojik gelişimler karşısında daha fazlasını istemesi, insan algısında ölümsüzlük kavramının ve böyle bir yaşamın var olabileceği olgusuna zemin hazırlamıştır. İnsanoğlu, yapılan çalışmalar ile bu hazırlığı destekler nitelikte insan genine müdahale etme tekniklerine dair önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İnsan sağlığını koruma ve tedavi etme amacıyla geliştirilen sağlık teknolojileri, başlangıçta salt bu amaç güdümünde olsa da bu teknolojiler zamanla, insanın doğal yaşam süreçlerine müdahale ederek ölümsüzlük arayışına ve sonsuz yaşam beklentisine dönüşme ihtimalini beraberinde getirmiştir. Bu durum, genetik mühendisliği alanında çeşitli etik ve bilimsel tartışmalara yol açmıştır. İslam hukuk perspektifinde CRISPR-Cas9 (bir genom düzenleme aracıdır. Yani genetikçilerin ve tıp araştırmacılarının DNA üzerinde ekleme, çıkarma yapmalarına ya da DNA dizilimini değiştirmelerine olanak tanıyan özgün bir teknolojidir) teknolojisine dair yaklaşımlar, bu teknolojinin kullanım amacına ve yöntemlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Tedavi amacıyla kullanımlar genellikle olumlu karşılanırken, yaratılışın değiştirilmesi yönündeki kullanımlar etik ve fıkhî açıdan dikkatli ve kapsamlı bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır. Bu bildiri, İslam hukuku perspektifinden CRISPR-Cas9 teknolojisinin etik ve hukukî boyutlarını ele alarak, genetik mühendisliğin; dinî, etik ve hukuki kesişimindeki karmaşık dinamiklerini anlamaya yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda güncel bir mesele olarak karşımıza çıkan, ileri teknoloji sayesinde insanlığın ölümsüzleştirilmesi ve söz konusu insanın yaratılış itibariyle kendince noksan olarak aksettirdiği hususları giderilerek sorunsuz bir hayat sürme fikrinin oluşmasına sebebiyet veren transhümanizm, İslamiyet ilkelerine ters düşmesine rağmen etkileri ve dahi tezahürleri değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi ile veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Bununla birlikte düşünce ve fikirler karşılaştırma ve varsayım yapılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırma, değerlendirme sonucu elde edilen veriler etrafında şekil alarak ilerlemektedir. Söz konusu bu çalışma, insanın varoluşsal durumunu sorgulanması ve dolayısıyla insan fıtratının bozulma tehlikesini beraberinde getirmesi sebebiyle önem arz etmektedir.

Fıkıhta Necisü'l-ayn Kavramı ve Mezhepsel Tarihi

Aınour Kara Chotza, İstanbul Üniversitesi

Günümüz imkânları arttıkça necis maddelerin de kullanım alanları artmaktadır. Bu yüzden güncel fıkıh çalışmalarında necis maddelere sık sık yer verilmiştir. Bizim araştırmamız özü necis olan "necisü'l-ayn" maddeler hakkındadır. Özü necis kabul edilen domuz eti, leş, kan, idrar, gayta, tezek vb. maddeler hakkında fıkıh eserlerinde necisü'l-ayn kavramından önce belli başlı kavramlar kullanılmıştır. Muharrem, rics, galîz vb. Necisü'l-ayn kavramı, Kur'ân ve Sünnet'te direk olarak yer almamaktadır. Fıkıh tarihi içerisinde de kavram, Hanefî âlim Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzi el-Cessâs (ö.370/981) tarafından h. 4. asırda "özünde pis" olan unsurları nitelemek için kullanılmıştır. Cessâs'ın yaşadığı dönem, Abbâsî devletinin yönetim sürdüğü (h.132/656- m.750/1258) bu yıllar bazı İslâm âlimleri tarafından fıkhın olgunluk çağı olarak isimlendirilmiştir. Fıkıh mezheplerinde tarihsel olarak kavram ilk olarak Hanefîler'de sonrasında sırasıyla Mâlikî, Hanbelî ve Şafiî mezheplerinde kullanılmıştır. Araştırmamızda öncelikle Cessâs'tan önce fıkıh eserlerinde necisü'l-ayn maddeler hakkında kullanılan niteleyici kavramları araştırdık ve bir eşyanın özünde bulunan necislik fikrinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilen bir rivâyetten yola çıkılarak elde edildiğini düşünüyoruz. Söz konusu rivâyet Cessâs'ın usûl eserinde şu şekilde ele alınmıştır; "bir şey aynı ile haram kılındıysa, o aynın bütün fiilleri haram kılınmıştır. Bu manada İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir ki Efendimiz (s.a.v.) "içki aynı itibariyle haram kılınmıştır ve sarhoşluk her içecekten." Şunu haber veriyor: aynı itibariyle haram kılınan her şey, diğer tüm vecihlerini içermektedir. Aynı itibariyle haram kılınmayan şeylerdeki haramlık ise sadece o nev'e özeldir…". Hamr hakkındaki bu rivâyet, necisü'l-ayn kavramının temellendirilmesi için kullanıldığını düşünüyoruz. Bu rivâyette dikkat çeken bir husus özü necis olan maddelerden içkinin aynı zamanda özünün haram olduğudur. Özü haram kabul edilen eşyalara baktığımız zaman da manevî özü haram olanların (zina, adam öldürme gibi) necisü'l-ayn olarak isimlendirilmediğimi, maddî nesnelerin ise fıkıh eserlerinde necisü'l-ayn olarak isimlendirildiğini görüyoruz. Özü necis maddelerin tarihsel boyutuna ilişkin çalışmamızın ileride geliştirilmesi hâlinde günümüzdeki endüstriyel pek çok fıkhî soruya ve soruna cevap verebileceğini düşünüyoruz. Bu çalışma yüksek lisans tez çalışmamızın bir bölümünden oluşmaktadır.

2. OTURUM: BEDENE YÖNELİK MÜDAHALELER

Postmortem Beden Yönetimine Bir Bakış: Fıkıhta Ölü Bedenin Saygınlığı

Betül Dal, İstanbul Üniversitesi

Tüm canlılar gibi ölümlü olan insanoğlu, öleceğinin bilincinde olmasıyla bu canlılar içerisinde farklı bir konumdadır. Bu bilinç vesilesiyle tarih boyunca insanlar ölümün anlamı ve ölüm sonrası hakkında çeşitli inançlar benimsemiş, bunlar da ölü bedene yönelik tutumlara etki etmiştir. Örneğin ölümü bir var oluş halinden diğerine geçiş olarak kabul eden bir topluluk ile onu bozuluş ve yok oluş şeklinde tanımlayanlar arasında ölü bedene yaklaşım açısından bariz farklılıklar görülmesi kaçınılmazdır. Ölen kişinin başka bir yaşam formunda sürekliliği, onun geride kalan varlığına da özen gösterme davranışını tetikleyecektir. Bu bağlamda farklı inanışların tesiri altında doğrudan gömme (inhumasyon), mumyalama (ambalming), yakma (kremasyon), doğaya terk etme, hayvanlara sunma gibi farklı bertaraf yöntemleri kullanıldığı görülmektedir. İslam dini hayatın her aşamasında olduğu gibi ölüm sonrası/postmortem süreçler için de belli prensipler belirlemiş, ölü bedeni bir statüye yerleştirmiştir. Bu statünün daha net biçimde görülmesi amacıyla tebliğimizde Kur'an-ı Kerîm ve hadis mecmuaları, klasik fıkıh doktrini ve modern dönem fetvalarında ölü bedenin ne şekilde yer aldığı, fakihlerin hangi ilkelere dayanarak doktrin ürettiği sorularına yanıt aramaya çalışacağız. Bu sayede İslami ölüm sonrası beden yönetimi ilkeleri daha belirgin şekilde ifade edilmiş olacaktır. Bunun biyoetik tartışmalara da katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. Zira ötanazi, kadavradan organ nakli, otopsi gibi pek çok biyoetik meselenin ortak problemi ölü bedenin ahlaki statüsüdür. Fıkhi bakış açısı tasvir edildikten sonra yaygın postmortem beden yönetimi uygulamalarını bu açıdan değerlendirmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda yakma, mumyalama, doğaya terk etme (akarsuya salma, yüksek yerlere çıkarma, ağaç gövdesine saklama vb.), hayvanlara sunma, insan kompostlama (insan cesedinin kontrollü olarak belli süreçlerle ayrıştırılıp besleyici toprağa dönüştürülmesi) uygulamalarını ele alacağız. Ölü bedenin dondurulmasına (cryonics) ise temas etmeyeceğiz. Çünkü bu uygulama bedenin uzun süreli muhafazası fonksiyonu icra etmekte olup ölü bedenin nihai varış noktası olarak görülmemektedir. Bu yönüyle kriyojenik uyku olarak da adlandırılır. Son yıllarda yeşil cenaze hareketi olarak bilinen aktivist oluşumlar nüfus artışı ve iklim krizini öne sürerek mezarlık alanlarını bir nevi kayıp olarak görmekte, alternatif cenaze konseptleri tasarlayıp bir kısmını yürürlüğe koymaktadır. İslami biyoetik literatürde yeterince ele alınmadığını gördüğümüz bu konuda, çalışmamızın katkı sağlamasını temenni etmekteyiz.

Bedene Estetik Müdahaleye İlişkin Fıkhi Hükümleri Etkileyen Bir İlke: İnsan Onuru

Şeyma Akartepe, İstanbul Üniversitesi

Klasik fıkıh eserlerinde kaş aldırma, kulak deldirme, saça ekleme yapma, dişlerin şeklini değiştirme, dövme yaptırma ve fazla uzvun kesilmesi gibi bedene estetik müdahale olarak kabul edilebilecek farklı türde birçok örneğe rastlamak mümkündür. Alanda literatür incelemesi yapıldığında farklı bölümlerde beden bütünlüğünün korunmasının yanı sıra bedendeki uzuvların menfaatine yani insana sağladığı faydaya ve daha da ilginci beden parçalarının insana kattığı güzelliğe ve yok edilmesindeki çirkinliğe de dikkat edilerek hüküm verildiği görülmektedir. Bu sebeple İslam hukuku açısından bedenin dokunulmazlığı, beden bütünlüğünün korunması ilkelerinin yanı sıra güzelliğin de hükme tesir edecek şekilde önemsenmiş olması büyük önemi haizdir. Bunun yanı sıra güzel görünme ve süslenmenin insan için bir ihtiyaç olarak kabul edildiği ancak bu ihtiyacın giderilmesi için belli sınırlar ve şartlar belirlendiği görülmektedir. Söz konusu bu sınırlar açıklanırken en çok vurgu yapılan ve korunmaya çalışılan ilkelerden birinin "kerametü'l-insan" olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde insan onurunu karşılayacak şekilde kullanılması mümkün olan bu kavrama yapılmasına izin verilen ve izin verilmeyen müdahale çeşitleri arasında bir turnusol kağıdı görevi yüklendiği görülmekte, beden üzerinde yapılmasına izin verilmeyen müdahalelerde pek çok konumda insanın mükerrem olduğu ve bu yapılan işlemin keramete aykırı olması sebebiyle caiz olmadığına dair açıklamalar yer almaktadır. Fıkıh eserlerinde insan onuru anlamında anlaşılabilecek keramet kavramının yanı sıra şeref, hürmet ve muruet gibi kavramların benzer anlamda farklı bağlam ve şekillerle geçtiği görülmektedir. Bu kavramlar literatür taraması yönteminden yararlanılarak incelenmiş olup bedene müdahale ile ilgili kısımlarda çoğunlukla keramet kavramının kullanıldığı tespit edilmiş, bununla birlikte birkaç yerde kerametin şeref ve hürmetle birlikte kullanılması da bu kelimelerin birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılabileceği ihtimalini göstermiştir. Ancak kullanım sıklığı ve izafe edildikleri sebepler göz önüne alınacak olursa keramet kavramının günümüzdeki insan onuru kavramını karşılamaya daha elverişli ve diğer kavramlardan daha kapsayıcı olduğunu söylemek mümkündür. Eserlerde yer alan keramet konusunda bütün insanların eşit olduğu, bu konuda kadın-erkek, kafir-müslüman, hür-köle, çocuk-yetişkin ayrımı yapılmadığına dair açıklamalar ile kerametin başlangıcına dair yer alan bilgiler dikkat çekmekte ve bu tartışma alanlarının biyoetikte hali hazırda tartışılmakta olan insan onuru tartışmalarına ışık tutması ve yol göstermesi umulmaktadır.

Nanobotların Maslahat ve Mefsedet Açısından Değerlendirilmesi

Mariyam Saurenbekova, İstanbul Üniversitesi

Tarihten bu yana insanlar hastalanmamanın yollarını ve farklı tedavi yöntemlerini aramışlardır. Eski zamanlarda özel ve çeşitli bitkilerle hastalıklar önleniyor veya tedavi ediliyordu. Zamanla daha farklı yöntemler geliştirildi ve ilaçların icat edilmesiyle hastalık halinde ilk başvurulan yer, eczaneler oldu. Böylece farmakoloji sektörü dünyanın en çok kazandıran alanlarından biri oldu. Üretilen ilaçlar, uzun yıllar boyunca hastalıklara çare olmuş, tedavilerde kullanılan temel malzeme olmuştur. Fakat zamanla ilaç şirketlerinin ürettikleri bu ilaçların, vücudun bir yerini iyileştirirken başka bir yerine zarar verebildiği ve bunun sonucunda bazı komplikasyonların oluşabildiği görülmüştür. Bu zararın en belirgin örneği, kanserdir. Zira kanser hastalarının karşılaştığı temel sorun, kemoterapi tedavisinin kanser hücrelerine etki etmeye çalışırken zorunlu olarak sağlıklı hücrelerin ölümüne sebep olması ve hastayı daha çok halsizleştirmesidir. Bu sorunun çözümü için çok çalışmaların yapılmasıyla daha etkili tedavi yöntemlerine olanak sunan nanoteknoloji geliştirilmiştir ve günümüzde bu alan, farmakoloji şirketlerine güçlü rakip olma yolunda hızla ilerlemektedir. Nanoteknolojide, gözle görülmeyecek kadar küçük ve önceden belli bir hastalığın tedavisine göre programlanan yapay zekalarla ilaçların aksine insanın sadece hastalıklı olan bölgesine kan dolaşımı ile ulaşıp o yerlere müdahale edebilen nanobotlar tasarlanmıştır. Bu gelişmeler hastalara umut ışığı olmaktadır. Ayrıca tıp, teknoloji, çevre temizliği vs. gibi bir çok alanda kullanılabildiği için günümüzde önemli proje olmaktadır. Tıpta bir çok hastalığın tedavisinde ve diğer alanlarda kullanımı mümkün olsa da nanobotların faydalarıyla birlikte zararları da vardır. Zararların insan hayatına tehlikeli olabilme ve mahremiyetine gölge düşürme riski taşıması, nanobot teknolojisinin din açısından incelenerek maslahat-mefsedet dengesinin araştırılması ihtiyacını getirmiştir. Zira önümüzdeki bir kaç on yılda en yaygın hastalıkların neredeyse tümüne çare olacağı ve tıp başta olmak üzere diğer alanlarda geniş kullanıma sahip olacağı öngörülmektedir. Bu sebeple gelecekte hayatın her alanında kullanılacak olan nanoteknolojinin dinen meşru ve meşru olmayan yönlerinin tespiti için bu çalışma, nanobotların fayda ve zararlarının ortaya konması, tedavi hariç kullanım alanları, zararların insan hayatına etkisi ve sonuç olarak İslam hukukuna göre değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Fıkıh Halkasından Kâdilkudâtlığa: el-Asl ve Kitâbu'l-Harâc'ın Serika Mesâilinin Mukayesesi

Taha Yasin Tan, Marmara Üniversitesi

Bu çalışma, Ebu Yusuf'un *Kitâbu'l-Harâc*'ı ile İmam Muhammed'in *el-Asl* isimli eserlerinde yer alan *Haddu's-Serika* mesâilini karşılaştırarak, Ebu Yusuf'un resmi görevi sırasında fıkhi görüşlerinde bir değişiklik olup olmadığını ve bu durumun fıkıh, hususen ceza hukuku hakkındaki "teori-pratik" gerilimi iddialarına nasıl bir ışık tuttuğunu incelemektedir. Ebu Yusuf, hayatının ilerleyen dönemlerinde Abbasi halifesi Harun er-Reşid tarafından kâdilkudâtlık makamına getirilmiş ve bu görevi sırasında siyasi otoriteyle doğrudan etkileşim halinde bulunmuştur. *Kitâbu'l-Harâc*, bu dönemde kaleme alınmış ve halifeye ithaf edilmiş bir eserdir. *el-Asl* ise Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in hocaları Ebu Hanife'nin fıkıh halkasındaki görüşlerini merkeze alan bir eserdir. Çalışma, bu iki eseri karşılaştırarak, Ebu Yusuf'un resmi görevinin fıkhi görüşlerini nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Mukayese sonucunda, Ebu Yusuf'un *Kitâbu'l-Harâc*'daki görüşlerinin büyük ölçüde *el-Asl*'da aktarılan görüşlerle uyumlu olduğu görülmektedir. Ebu Yusuf, eserinde imamın otoritesi, tebası üzerindeki yetkileri ile devlet yönetimi ve kamu düzeni perspektifinin daha ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Ebu Yusuf genel olarak mezhebin ve kendi temel ilkelerinden sapmamış, özellikle zorlama altında alınan itirafın geçersizliği, imamın veya hâkimin kendi ilmiyle had cezası uygulamasının mümkün olmaması gibi hususlarda hassasiyetleri korumuştur. Bu durum, erken dönem İslam tarihinde, devlet görevlilerinin suçluları baskı altında itirafa zorladıkları ve cezalandırdıkları örneklerle sıkça karşılaşılmasına rağmen, Ebu Yusuf'un bu uygulamalara karşı çıktığını ve şer'î hükümlere uygunluğu ön plana çıkardığını göstermektedir.

المصطلح الأصولي عند الإمام الجويني من خلال كتابه البرهان- صيغة الأمر أنموذجاً

Ahmed Sinanoğlu, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

المصطلح الأصولي عند الإمام الجويني من خلال كتابه البرهان- صيغة الأمر أنموذجاً- يُعتبر الإمام أبو المعالي عبد الملك بن عبد الله الجويني(419-478هـ/1028-1085م)، المعروف بلقب ""إمام الحرمين""، عملاق الأصول والفقه والفكر الإسلامي، الذي ذاع صيته شرقاً وغرباً، واعترف بفضله القاصي والداني؛ لما تميز بقدرته الفريدة على المزج بين النظر العقلي والنقل الشرعي، ومن أهم إسهاماته ومؤلفاته في علم أصول الفقه كتابه ""البرهان في أصول الفقه""، الذي يُعدّ من أمهات الكتب الأصولية، وقد بلغ من أهميته كثرة الحواشي والشروح حوله، وكثرة الدراسات العلمية له. يهدف هذا البحث إلى تحقيق عدة أهداف، منها دراسة المصطلح الأصولي عند الإمام الجويني من خلال كتابه ""البرهان في أصول الفقه""، مع التركيز بشكل خاص على صيغة الأمر كنموذج للدراسة، وعلم المصطلح يُعتبر اللبنة الأولى من كل علم، أصالةً أو تبعاً. ويُعد علم المصطلح الأصولي المدخل الحقيقي والدليل الأساسي لفهم دلالات النصوص الشرعية، ومعبر التواصل بين العلم ومسائله، والقناة التي تسهم في فهم الخطاب الشرعي، وصورة من صور الاجتهاد؛ لذا فإن فهم المصطلح الأصولي هو جماع مسالك الفهم عن الله ورسوله، لأن الأحكام الشرعية-ثمرة علم الأصول- التي هي غاية الخطاب الشرعي. كما أن صيغة الأمر تُعد من أساس التكليف، فالتكاليف الشرعية بين أمر أو نهي أو ما في معناهما؛ لذلك فهم هذه الصيغة بشكل دقيق يُعدّ من الأمور الضرورية لعلماء الشريعة والأصوليين سواء في مجال الاستنباط للأحكام أو مجال الدرس الفقهي أو مجال الفتاوى والبحث، ومن هنا تبرز أهمية دراسة كيفية تناول الإمام الجويني لهذه الصيغة في كتابه ""البرهان في أصول الفقه"". يُقدم البحث تحليل لمفهوم صيغة الأمر كما وردت عند الإمام الجويني في كتابه البرهان واستعراض كيفية تفسير الجويني لصيغة الأمر وتطبيقاتها العملية عنده من خلال رؤية استقرائية. منهجية البحث تعتمد على التحليل النصي والنقدي لمحتويات كتاب ""البرهان""، بالإضافة إلى مراجعة المؤلفات الأصولية الأخرى التي تناولت موضوع صيغة الأمر، والمصادر الفقهية المتعددة للمثيل والتطبيقات العملية للمكلفين. إن دراسة مصطلحات الإمام الجويني وفهمها بشكل دقيق يمكن أن يُساهم في إثراء الفقه الإسلامي، وتحليل صيغة الأمر نموذجاً يُعد محاولة علمية لتقديم حلول مبتكرة لقضايا المسلم المستجدة في كل عصر وزمان. الكلمات المفتاحية: المصطلح الأصولي-الإمام الجويني- البرهان في أصول الفقه- صيغة الأمر- الفقه الإسلامي.

Similarities and Differences Between The Ijma Theories of Imam Shafii and Ibn Hazm

Selman Yılmaz, İbn Haldun Üniversitesi

Ijmā is one of the prominent authoritative sources in the Islamic legal epistemology, however until it has acquired its terminological meaning, there had emerged dozens of discussions pertaining to its clarification. The tone of discerns in each century following the demise of the prophet (p.b.u.h.) took on divergent shapes of content. The evidentiality (ḥujjiyya) and likelihood of occurrence (inʿiqād) are the two aspects of ijmā which were subject matters of the discussions in the classical period. As for the modern outlooks on its conception, it gains unorthodox meanings such as considering ijmāʿ as a political source consolidating the unity of Muslims through the establishment of shūrā in the political apparatus of the state or connotes denying its legal authoritativeness. Albeit the constant nature of ijmāʿ in classical period, there seems to emerge surveys which clouding several parts of ijmāʿ's content in the modern times. The finalization of its terminological meaning hence is of vital importance. Apart from the other conducted studies revolving around clarifying evidentiality and and in'iqad of ijmāʿ, the main claim of this study is that the resolution lays in the settlement of the retrospectiveness of ijmāʿ. This objective can be achieved through comparatively analyses of the differences and similarities of the theory of ijma over the works of Ibn Ḥazm and Imam Shafii in which they both feverishly in favour of ijma al-sahaba. When it comes to the evidentiality of ijma, the continuity of the methodological attitude between Shafii and Ibn Hazm is at hand. Finalization of the nature of ijma over the works of these classical scholars therefore will contribute to the retrospectiveness of this source. Besides, the discourses which emphasize ijmā as either prospective or retrospective legal evidence supposing that the content of ijmā is restricted or expanded, will be evaluated respectively and finalized upon.

Fikrî ve Fıkhî Düşüncesi Üzerinden Yusuf El-Karadâvî'nin Eserleri

Abdullah Küskü, İstanbul Üniversitesi

Yusuf el-Karadâvî külliyatının kahir ekseriyeti ülkemizde henüz akademik çalışma konusu yapılmamıştır. O İslâmî ilimlerin her birinde telif verdiği gibi, şiir, edebiyat, piyes, biyografi, iktisat, davet ve irşat, siyaset, ekonomi gibi alanlarda da eserler kaleme almıştır. Bu çalışmamda fikri ve fıkhi düşüncesiyle ilişkili olarak eserlerinin tahlili bir tanıtımını yapmayı hedefledim. Eserlerinin yazılış serencamı onun fikri ve fıkhi düşüncesini anlamaya önemli katkı sunacaktır. el-Helalü ve'l-Haram kitabı, düşüncelerinin oluşumuna katkı sunan ilk etkili eseridir. eş-Şerî'atü ve'l-hayât isimli televizyon programı, fıkhî düşüncesini ilan ettiği fetvaları (Hedyü'l-İslâm: Fetâvâ Mu'âsara) için en önemli kaynaktır. 1974 yılında Malezya, Endonezya, Singapur, Hong Kong, Filipin, Güney Kore ve Japonya'ya yaptığı uzak doğu seferleri, iktisat düşüncesinin oluşturmuştur. Avrupa'ya yaptığı seferlerden sonra azınlık fıkhını inşa eder. Siyasi düşünceleri üzerine kaleme aldığı eserleri, Hartûm'da düzenlenen Milyonluk Yürüyüş'e katılmasını, Kahire'de Tahrir Meydanı'nda yüzbinlere nutuk atmasına vesile olmuştur. O devamlı olarak sosyal ve beşeri hayatın içerisinde bulunmuş, güncel konular üzerinde akademik çalışmalar kaleme almıştır. Onun eserleri benzeri birçok konuya ışık tutmuştur. Karadâvî bir asırlık ömrüyle, yirminci yüzyılda müslümanlar arasında yaşanan siyasi, iktisadi ve dini değişimlerin neredeyse tamamına tanıklık etmiştir. Örneğin selefi düşüncenin müslümanlar arasında yaygınlaşması, radikal İslâm anlayışlarının zuhuru onun bu konularda yazdığı döneme rastlar. İslâm iktisadı düşüncesinin gelişimi ve kurumsallaşması için yapılan toplantılar ve kurulan müesseselerde Karadâvî'nin aktif rol oynadığı görülmektedir. İslâm fıkıh konseylerinin doğuşu, kurumsallaşmasıyla eş dönemde kaleme aldığı makale ve eserleri bunu göstermektedir. Avrupa ve Amerika kıtasında yaşayan müslüman azınlıkların dini hakları da onun daima hassasiyet gösterdiği bir konudur. Mezkur bu konular ve kadın, müslüman aile, devlet, radikal düşünce akımları, faizsiz finans ve yeni fıkıh yöntemine ilişkin Karadâvî'nin fikirlerinin esaslı olarak ilk olarak hangi tarihlerde ve hangi eserlerinde yer aldığı bilgisi de bu çalışmanın konuları arasında yer alacaktır. Konu hakkında Karadâvî'nin eserleri birincil kaynaklarımı teşkil etmiştir. Bununla birlikte "Çağdaş fıkıh düşüncesi: Karadâvî ve Takî el-Osmânî" başlıklı doktora tezim bu çalışmamda istifade ettiğim önemli bir kaynak olarak bana eşlik etti.

Orta Doğu Ülkelerinde Kanunlaştırma Hareketleri Süreci: Abdurrezzâk Ahmed Es-Senhûrî Örneği

Süheyla Aksoy, Dokuz Eylül Üniversitesi

Toplum güvenliği ve düzeninin teminatını sağlayan hukuk kuralları doğumun öncesinden ölümün ötesine kadar bizimledir. Bu sebeple geniş bir bilgi külliyatına sahiptir. Bilginin önemi göz önüne alındığında kanunlaştırma yani bahsedilen kuralların herkes tarafından bilinirliğinin sağlanması önemli bir durumdur. Kanunlaştırma yani yasaların bilinir ve ulaşılır olmasını sağlama süreci sadece hukukun değil toplumların değişimlerine tanıklık etmesi, düşünme faaliyetlerin içermesi bakımından sosyolojinin, tarihin ve felsefenin de ortak paydasında yer almaktadır. Hukuk tarihi açısından önemli bir yer teşkil eden kanunlaştırma çalışmaları toplumlardaki derin değişim tartışmalarının başında gelmektedir. Kanunlaştırmayı dar anlamda kanun koyma geniş anlamda ise dağınık halde bulunan geleneksel hukuku yazılı hale getirerek tüm ülkede geçerli bir düzenleme olarak tanımlamak mümkündür. Kanunlaştırma üzerinde sözlü veya yazılı olması, şekilsel özellikleri, etki alanları bakımından tartışmalar mevcuttur. Dünya hukuk kültüründe kanunlaştırma çalışmalarını zamansal anlamda spesifik bir tarihten başlatmak mümkün değildir. İslam hukukunda da kendine yer edinen kanunlaştırma hareketleri detaylı incelemelere muhtaçtır. Biz bu çalışmada kanunlaştırma kavramlarından yola çıkarak önce modern dönemde Osmanlı Devleti'nde yapılan milli kanunlaştırma hareketlerini daha sonra Abdurrezzâk Ahmed es-Senhûrî önderliğinde Mısır ve Irak'ta yapılan kanun çalışmalarını incelemeye çalıştık. Bu çalışma Mısır ve Irak'taki kanun hareketleri üzerine yapılan ilk çalışma olmamakla birlikte nihai noktayı da vermez. Çalışmanın temel amacı Orta Doğu Ülkeleri olan Mısır ve Irak'ta 20. Yüzyılda yapılan kanunlaştırma hareketlerini Senhûrî özelinde ele almaktır. Senhûrî'nin temel hedeflerinden birisi İslam hukukunu mukayeseli bir şekilde zamana göre yeniden incelemeye tabii tutarak dünya hukuk sistemleri arasına girmesini sağlamaktır. Hukukun bölgeye, ihtiyaçlara, zamana ve toplumun geleneklerine göre şekillenmesi gerektiğini savunan Senhûrî, milli kanunlaştırma hareketlerinin Orta Doğu'da öncü isimlerindendir. Bütün bu durumlar fıkıh tarihi içerisinde konunun detaylandırılması ve bu şahsiyetin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Orta Doğu Ülkelerinin uzun bir süre Osmanlı Devleti egemenliğinde bulunmasından mütevellit öncelikle Osmanlı'da yapılmış milli kanunlaştırma faaliyetleri ele alınacaktır. Çalışmamızın temel dayanak ismi Senhûrî'nin hayatı, eserleri, hocaları ve öğrencilerinden bahsedildikten sonra Senhûrî'nin Mısır ve Irak kanun çalışmalarına geçmeden bu bölge hakkında kısa bir siyasi tarih verilecektir. Bu iki ülkede meydana gelen kanunlaştırma hareketlerine de kısaca temas edilecektir. Bu faaliyetlerde Senhûrî'nin hazırladığı kanunlar ele incelenecek ve karşılaştırılması yapılacaktır.

İdealize Edilmiş Klasik ve İstisnai Modern Arasında Çağdaş Fıkhi Meseleler: Müslüman Azınlıklar Fıkhı Örneği

Feyza Aksakal, İstanbul Üniversitesi

Çağdaş fıkıh araştırmalarında gelenekten kopmama ve çağa uygun olma dengesini tutturan yeni bir inşanın eksikliği dikkat çekmektedir. Fıkıh ilminin konusu olan güncel meseleler çoğunlukla konu bazlı olarak değerlendirilmekte, fıkhi bilgi üretimi maslahat-zaruret-hacet eksenine sıkışmış olup bir tür fetva/cevaz verme mekanizması olmaktan öteye geçememektedir. Her mesele ve sorun kendi gerçekliği içerisinde dar bir çerçevede düşünülmekte, toplumsallıktan kopuk olarak ele alınmaktadır. Klasik fıkhi birikimin çözüm üretemediği, modernite, globalleşme gibi saiklerle değişim ve başkalaşıma uğrayan toplumsal olay ve olguların ideal olandan farklı ve anormal olarak düşünülmesi yeni teoriler kurmak yerine sürekli yeni istisnalar üretmeye sebep olmaktadır. Bu noktada klasik ilmi birikimin ideal, çağın normali olan meselelerin ise idealden sapmış istisnai durumlar olarak kabul edildiği göze çarpar. Bu durum çağdaş fıkhi tartışmalarda "istisnacı" yaklaşımı doğurmuştur. Bu yaklaşımın en belirgin örneklerinden biri de fıkhu'l-ekalliyyat (Müslüman azınlıklar fıkhı) araştırmalarında ortaya çıkmaktadır. Fıkhın görece yeni bir dalı olan fıkhu'l-ekalliyat gayrımüslim idaresi altında yaşayan Müslüman azınlıkların karşılaştığı sorunlara çözüm bulmayı hedefler. Bu disiplin bünyesinde üretilen fıkhi literatür incelendiğinde, azınlık statüsünde olmanın Müslümanlar için "istisnai" bir durum olarak kabul edilmesi göze çarpmaktadır. Çağın kaçınılmaz bir gerçekliği olmasına karşın bu statünün ideal dışı olarak düşünülmesi, fıkhi bilgi üretimini sadece yeni istisnalar üretmekle sınırlamakta, yeni teoriler inşa etmenin önünü kapatmaktadır. Esasında bu mesele için yeni bir kavram üretilmesi de vakıayı özetler niteliktedir. Müslüman azınlıklar için yeni bir başlık açmak, ilgili meselelerin klasik fıkhi birikimin dışında tasavvur edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum güncel fıkhi meselelerin genelinde olduğu gibi fıkhu'l-ekalliyat tartışmalarını da istisnacı bir yaklaşımla maslahat-zaruret-hacet prensipleri eksenine hapsetmektedir. Bu yaklaşımın daha ziyade fıkhu'l-ekalliyat kavramını üreten ve çalışmalarını bu kavram etrafında şekillendiren ilmi çevrelerde görülmesi de bu hususu destekler niteliktedir. Bu çalışmada, Müslüman azınlıkları ilgilendiren meseleleri fıkhi bakış açısıyla inceleyen Arapça, İngilizce ve Türkçe literatür incelenerek bahsi geçen istisnacı yaklaşım örnekleriyle mütalaa edilecek, bu yaklaşımın ilgili alandaki fıkhi bilgi üretimini ne derece sınırladığı ortaya konacaktır.

DÜZENLEME KURULU

Necmettin KIZILKAYA

Abdullah TIRABZON

Süleyman KAYA

Şükrü ÖZEN

Merve ÖZAYKAL

Aydın YUMEROV

Hatice Kübra KAHYA

Batuhan Buğra AKARTEPE

Bayram PEHLİVAN

Murat SARITAŞ

Kadir MUHAMMED

Sefer HASANOV

Ahmet Faruk ŞENER

Muhammed Selman TÜFEKÇİOĞLU

Muhammed Taha KARA

Mustafa TANRIVER

Neslihan Merve Nur VURAL

Rukiye YİĞİT

Serdar ÖZALP

Şaban KÜTÜK

Zahide Nur KAYA